

Krhoun, Mečislav; Kšicová, Danuše

Из истории русско-славянских литературных связей 19 [i.e. XIX] в.

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1965, vol. 14, iss. D12, pp. [223]-227

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107693>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE

Из истории русско-славянских литературных связей 19 в. (АН СССР, Институт русской литературы, Пушкинский дом, Москва—Ленинград 1963, 374 стр.)

Mezislovanským literárním i kulturním vztahům se v několika posledních letech po rehabilitaci srovnávací literární vědy věnuje v Sovětském svazu zvýšená pozornost. Projevilo se to již na IV. mezinárodním sjezdu slavistů, konaném v září r. 1958 v Moskvě.¹ V r. 1959 pak vyšly dva sborníky, z nichž jeden je věnován vzájemným vztahům slovanských literatur, druhý dějinám ruských literárních vztahů od 18. do 20. století.² Zvláště výrazně se vzestup zájmu o tuto problematiku projevil na V. mezinárodním sjezdu slavistů, konaném v září r. 1963 v Sofii. Je to patrné z celé řady sjezdových referátů, proslouvených sovětskými literárními vědci,³ z diskusních příspěvků i z formulace otázek, určených širokému okruhu badatelů. V r. 1963 vyšel i významný sborník o vztazích staroruské literatury k ostatním slovanským literaturám,⁴ na něž recenzovaná publikace (s vypuštěním 18. století) časově navazuje. Bylo by ještě možno uvést některá čísla periodika *Краткие сообщения Института славяноведения* nebo sborník věnovaný mezislovanským kulturním vztahům z r. 1963.⁵ Lze tedy říci, že sborník *Из истории русско-славянских литературных связей 19 в.* je výsledkem soustředěného úsilí sovětských literárních historiků vypnit důkladnými materiálovými studii mi citelnou mezeru v této části sovětské literární vědy.

Podle charakteru příspěvků je sborník rozdělen na stati a materiály. Podle obsahu bylo by možno sborník rozčlenit do čtyř oddílů, z nichž jeden by tvořila kapitola „Ruská literatura a ruští badatelé ve vztahu ke slovanským literaturám“, ostatní by si všímaly vztahů rusko-českých, rusko-polských a rusko-jihoslovanských.

Do první skupiny, kterou jsme vytkli, by patřila stať věnovaná Puškinovým Písniím západních Slovanů, stať o cestování P. I. Keppena po slovanských zemích a rozbor Těpljakovových Dopisů z Bulharska. Studie F. J. Prijmy „Из истории создания, Песен западных славян' А. С. Пушкина“ je věnována nejen rozboru tohoto poměrně málo probádaného Puškinova díla, ale především otázce, jaké místo zaujímají Puškinovy Písně západních Slovanů ve vývoji básnickových názorů na slovanství a v jeho ostatní tvorbě. V úvodu sleduje autor, jak se Puškin seznamoval s problematikou slovanského jihu prostřednictvím jihoslovanských předáků v době svého jižního vyhnanství v Kišiněvě, jaký význam mělo pro něho sblížení s jižním revolučním křídlem děkabristů, jak se zájem o slovanskou otázku projevoval v jeho díle. Pokud se týče problematičtějšího vzniku Písnií na základě podvrhu Prospera Mérimée drží se Prijma názoru V. M. Jovanoviče (La Guzla, Paris 1911), jenž nepokládal sbírku P. Mérimée ani za podvrhu, ani za parodii, jak se to Mérimée snažil dokázat ve třicátých letech, ale za hodně pozmeněné lidové jihoslovanské písni. Prijma obhajuje též uměleckou stránku Puškinových ohlasů, tak jak to svého času ocenil již Bělinský, který o podvrhu P. Mérimée věděl. Vystupuje rovněž proti teorii, kterou pokládá za myl-

¹ Viz knižní vydání sjezdových referátů: *Исследования по славянскому литературоведению и фольклористике*, т. 1, 2, АН СССР, Советский комитет славистов, Москва 1960.

² *Из истории связей славянских литератур*, Сборник статей, АН, Москва 1959. *Из истории русских литературных отношений 18—20 вв.*, АН, Москва 1959.

³ *Славянские литературы*, 5 международный съезд славистов, АН СССР, Москва 1963.

⁴ *Русская литература 11—17 вв. среди славянских литератур*, АН СССР, Пушкинский дом, Труды отдела древнерусской литературы 19, Москва—Ленинград 1963.

⁵ *Актуальные проблемы славяноведения*, АН СССР, *Краткие сообщения* № 33—34, Москва 1961. — *Из истории межславянских культурных связей*, АН СССР, Москва 1963.

nou — že totiž Puškinovy Písně jsou pouhým překladem sbírky P. Méricmé. Podle Prijmova názoru měl Puškin tvůrčí záměr písňě přetvořit, čemuž nasvědčuje řada faktů: rozšíření sbírky o vlastní ohlasy, změna rytmu i rýmové struktury proti ohlasům P. Méricmé. Mystifikace Puškinovy sbírky spočívá podle jeho názoru jedně v tom, že Puškin nedovedl odhadnout rozsah rozdílů mezi poezií jižních Slovanů a ohlasy P. Méricmé. Na základě rozboru Puškinova cyklu a jeho srovnání s některými jinými folklorními žánry u Puškina (uvádí shody mezi písní Janyč Korolevič nejen s Rusalkou, což bylo známo také dříve, ale i s Pohádkou o rybáři a rybce) považuje Prijma Puškinovy ohlasy a překlady jihoslovanské lidové poezie nikoli za epizodu, nýbrž za zákonitou součást Puškinova tvůrčího vývoje, v jehož utváření sehrál folklór významnou roli. To znamená výrazné přehodnocení tohoto dosud značně opomíjeného Puškinova díla.

Zcela jiného charakteru jsou další dvě studie, věnované ruským cestovatelům P. I. Keppenovi a V. G. Těpljakovovi. Studie S. G. Potěpalova „Путешествие П. И. Кеппена по славянским землям“ se zabývá cestou jednoho z prvních ruských slavistů, cestou, jejíž výsledky posloužily k rozvoji ruské slavistiky hlavně zásluhou významného ruského vědce A. Ch. Vostokova, jenž zpracovával materiály, získané Keppenem v zahraničí. Potěpalov využil ve své studii Keppenova rukopisného materiálu z cest, hlavně jeho deníku, uloženého v rukopisném oddělení Puškinského domu. Pro českého rusistu jsou v jeho studii zvláště zajímavé partie, věnované Keppenovým osobním setkáním s představiteli české slavistiky dvacátých let 19. století — J. Dobrovským, Fr. Palackým, V. Hankou, J. Kollárem, J. Safaříkem. Keppen však navštívil nejen Prahu, ale i Olomouc, Presburg, Pešť, Vídeň, kde se setkal s Kopítarem a Karadžičem, Nový Sad, kde žil tehdy Safařík. Byl i v Polsku — v Krakově a Varšavě, v některých slavistických střediscích v Německu — v Jeně, Vymaru, Kasselu atd. Svou cestu Keppen popsal v knize „Записка о путешествии по славянским землям и архивам“, v níž podrobně popisuje archiv a knihovny a píše o specializaci jednotlivých slovanských badatelů. Potěpalov podotýká, že přestože byla Keppenova cesta zaměřena úzce filologicky, patří k nejzajímavějším cestám z počátku 19. století.

Dopisy děkabristy V. G. Těpljakova z Bulharska rozebírá A. N. Bruchanský ve stati „Письма из Болгарии В. Г. Телякова“, zařazené do oddílu materiálů. Snaží se objasnit Těpljakovovu cestu do Bulharska a vysledovat, jak ovlivnila jeho vlastní tvorbu. Těpljakovovo působení bylo dosud většinou posuzováno pouze ve vztahu k Puškinovi a básnickým jeho školy. Nevelká studie Bruchanského přináší některé nové poznatky, týkající se pobytu Těpljakova v Bulharsku a jeho dopisů bratrovi, jež ve své době vzbudily zájem čtenářů o Bulharsko. Povšimli si jich i někteří přední ruští básníci — např. Žukovský, Odojevský, Puškin.

Problematicke rusko-českých literárních vztahů jsou věnovány dvě studie K. I. Rovdy „Эрбен и русско-чешские литературные связи“ a „Поэзия Эрбена в русских переводах“, umístěná v oddíle materiálů. Obě studie jsou zřejmě součástí větší Rovdovy práce o ruské literatuře v díle K. J. Erbena a jsou psány na podkladě bohaté literatury. První z nich dělí Rovda do dvou částí, v nichž sleduje jednak vztah Erbena k Rusku, jednak přijetí Erbena v Rusku. Erbenův poměr k Rusku snaží se vysvětlit historicky. Shrnuje proto obecně známá fakta o vztahu českých panslavisticky orientovaných literátů k Rusku, v němž národnostní problematika zastíňovala problematiku sociální. U Erbena byla tato slavjanofilská orientace podmíněna také jeho vyhraněným zájmem o folklór, jenž se v poměru k Rusku projevoval jednak v překladech ruských pohádek a eposů, jednak v jeho literárněhistorických statích. Rovda věnuje zvláště pozornost Erbenovým statím o ruské literatuře, otištěným v Časopise českého muzea a v Riegrově slovníku naučném, v němž jednu stat, věnovanou Slovu o pluku Igorově, sám objevil. Erbenovy překlady rovněž hodnotí vysoce — zrůrazňuje jejich význam pro utváření moderní české literatury. Zmiňuje se též o sběratelské činnosti K. J. Erbena. Srovnává jeho pohádky s pohádkami B. Němcové a podotýká, že právě Erbenovo zdůrazňování mytologických prvků na rozdíl od sociální motivace pohádek B. Němcové bylo příčinou malého zájmu ruské pokrokové kritiky o jeho dílo. Nové materiály přináší Rovda zvláště v druhé části své studie, v níž sleduje, jak byl Erben přijímán v carském i sovětském Rusku. Zdůrazňuje, že Erbenovy vědecké práce byly vždy oceňovány, ovšem z různých hledisek. Zatímco slavjanofilové (např. Gilferding) hodnotili v jeho etnografických pracích především mytologickou teorii, oceňovali jejich odpůrci (Pypin, Srezněvský a jeho škola, V. I. Grigorovič aj.) mnohem objektivněji celé Erbenovo dílo s důrazem na jeho sběratelskou činnost. Ze sovětských badatelů, kteří Erbenovi zatím nevěnovali mnoho pozornosti, oceňuje Rovda především vyčerpávající charakteristiku M. K. Azadovského v jeho Dějinách ruské folkloristiky. Rovda konstatuje, že mnohem méně pozornosti bylo věnováno v Rusku Erbenovu básnickému dílu, jež se stává částečně známé koncem padesátých let 19. století. Kromě

slavjanofilů si Erbenovy poezie povšiml i Pypin. Zvláště vysoce hodnotil dílo Erbenovo N. Lavrovskij, který stavěl Erbena na první místo v české literatuře a byl dokonce přesvědčen o jeho světovém významu právě pro objektivitu, s níž podřizuje svůj umělecký talent lidové poezii, odkud čerpá. Rovda oceňuje, že Lavrovskij tato slova napsal o deset let dříve než Jan Neruda a že nemohl být ovlivněn národním zaujetím. V sovětském údobí vzbudila Erbenova poezie zájem až po druhé světové válce, kdy byla poprvé vydána sbírka Erbenovy poezie se zasvěcenou statí Nikolského. Z bezprostředně poslední doby uvádí autor hutnou statí I. A. Bogdanové o Erbenovi, jež je součástí nových Dějin české literatury, vydaných sovětskou akademií věd v r. 1963. V závěru konstatuje Rovda, že Erbenovi nebyla věnována sovětskou vědou ještě ta pozornost, již by si zasloužil hlavně v souvislosti s problematikou romantismu; na tu se také česká literární věda dosud málo zaměřovala. Konstatuje správně, že při studiu česko-ruských literárních vztahů byl českými literárními historiky zkoumán především vliv ruské realistické literatury, že však nemenší význam měl i vliv ruské ústní slovesnosti, k jejímuž poznání přispěly Erbenovy práce.

Velmi podnětná je rovněž druhá studie K. J. Rovdy „Поэзия Эрбена в русских переводах“. V úvodu autor konstatuje, že česká poezie byla v Rusku překládána velmi málo a nedokonale, což mělo své příčiny historické, sociální i prosodické. Ještě R. Jakobson se ve dvacátých letech domníval, že překládat českou poezii do ruštiny je pro rytmické rozdílnosti téměř nemožné. Rovda, jenž se opírá o poznatky ze soudobé české literární teorie, je přesvědčen o tom, že všechny těžkosti je možno překonat, jestliže nebudeme vycházet z norem antického verše, nýbrž z kombinačních možností verše. Rovda hodnotí poté nečetné překlady Erbenových balad v průběhu 19. století až do současnosti. Své poznatky doplňované také studiem archívních materiálů, upřesňuje i osobní korespondencí s jednotlivými dosud žijícími překladateli. Zvláště podrobně se Rovda zabývá Sbirkou Erbenových básnických prací, vydanou zásluhou P. Bogatyryjova v r. 1948 a v r. 1955. Vysoce hodnotí překladatelskou práci básníka N. N. Asejeva, jenž se úspěšně zhostil obtížného úkolu přeložit Erbenovy balady. Ostatní překladatelé měli úkol mnohem snazší, protože Erbenovy vlastenecké básně a satiry byly poválečnému Rusku blízké. V závěru pak autor studie konstatuje citelný nedostatek teoretických prací o problematice uměleckého překladu i konkrétních rozborů rusko-slovanských. V tomto směru jsou obě Rovdovy studie nepochybně cenným příspěvkem. Škoda jen, že v českých citacích Erbenových veršů zůstaly některé tiskařské chyby.

Rusko-jihoslovanským literárním vztahům jsou věnovány celkem tři studie, z nichž dvě jsou z pera V. K. Pětuchova, třetí — o ruských vlivech v tvorbě Branislava Nušiče — napsal A. I. Chvatov. První Pětuchovova studie „Русская литература в критической деятельности Ф. Ю. Целестина“ se obírá Fr. Celestinem — pokrokovým literárním kritikem, propagandistou ruské literatury ve Slovinsku. Autor sleduje životní dráhu slovinského kritika, podtrhuje význam jeho pobytu v Rusku a probírá jeho statí o ruské i slovinské literatuře. Zdůrazňuje pokrokové tendence jeho kritiку, v nichž sledoval příklad ruských revolučních demokratů a neskrývá též jeho omyly — např. nedocení významu A. S. Puškina, kterého pokládal podobně jako část české kritiky 19. století za představitele čistého umění. Pětuchovo neopomíná ani překlady Fr. Celestina do ruštiny ze slovinské literatury, jež v několika případech zůstaly až dosud jediným tlumočením. Celkově hodnotí význam Celestinovy činnosti velmi vysoko — je přesvědčen, že měla podíl na prosazení realismu ve slovinské literatuře.

Ve svém druhém stručném příspěvku, zařazeném do materiálů, zpracovává Pětuchovo korespondenci slovinských kulturních představitelů s Petrohradským slovanským dobročinným spolkem. Dokazuje tak, jak významné bylo působení ruských knih, poskytovaných ruským spolkem ostatním slovanským národům v době, kdy Slovinsko bylo vystaveno národnostnímu útlaku Rakousko-Uherska. Obě Pětuchovy studie tedy na konkrétním materiálu dokládají obecně známý fakt o silném působení pokrokové ruské literatury na utváření národní slovinské literatury.

Podobného charakteru jako jsou studie Pětuchovy je také statí A. I. Chvatova „Бранислав Нушич и русская литература“, sledující silný vliv ruské realistické literatury, hlavně Gogola, na komedie Br. Nušiče, především na první tři (Pochybná osoba, Národní poslanec a Protekce). Rozvádí tak a dokládá rovněž dávno známé skutečnosti. Je s podivem, že Pětuchovo cituje statí A. Umanceva o Gogolově vlivu v Nušičově problematice (otištěna v I. r. Slavie), s níž polemizuje, že mu však unikla tak významná publikace české literární historie jako je Dramatika slovanského jihu Franka Wollamana. A přece je v této publikaci věnována této problematice pozornost — ovšem v rozsahu daném charakterem přehledných dějin literatury. Podnětné jsou Pětuchovy poznámky o přijímání díla Br. Nušiče v Rusku a v SSSR, kam Nušič pronikl až po druhé světové válce. Zvláště cenná je bibliografická

příloha stati, shrnující překlady děl Br. Nušiče do ruštiny, literaturu o Nušičovi v SSSR a recenze o inscenacích Br. Nušiče v sovětských divadlech od r. 1945.

Sborník obsahuje také tři studie a dvě materiálové práce s polskou tematikou. Všechny tyto práce jsou založeny na archivním bádání, na studiu listin a starších, dnes už zapomenutých knih a časopisů, takže jsou to studie opravdu pramenné.

První ze tří studií, „Русско-польский этнограф и фольклорист З. Долега-Ходаковский и его архив“ L. I. Rovňakové, vychází ze studia rukopisného archívu Zorjana Dolegy-Chodakowského. Tento archív je nyní uložen v rukopisném oddělení Státní veřejné knihovny M. J. Saltikova-Ščedrina v Leningradě, a to v rukopisné sbírce M. P. Pogodina. Autorka popisuje obsah archívu a zkoumá literární činnost Z. Dolegy-Chodakowského v Rusku. Připomíná jeho předchůdce, probírá jeho styky s polskými vědci a vlivnými kulturními činiteli, jeho pokusy o spolupráci s polskými vědeckými institucemi. Dále ukazuje, jak po odmítnutí jeho díla „O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem“ Poláky spolupracuje Dolega-Chodakowski s vědeckými činiteli a institucemi ruskými, kde dočasně nalézá podporu a porozumění. Na archivních materiálech dosud většinou nepublikovaných sleduje autorka sběratelskou práci Dolegy-Chodakowského, jeho styky s řadou významných ruských učenců, jeho snahy o formulaci badatelských výsledků i jeho ztroskotání v důsledku reakčního zostření vládního kursu v Rusku.

Studie Rovňakové přináší řadu dosud málo osvětlených podrobností: o poměru Chodakowského k dílu Lomonosova, o posledních letech spisovatelova života v ruské Tverí, o pohnutých osudech jeho literárního dědictví, o poměru Gogola, Puškina, Maksymoviče k učení a jeho dílu. Autorka doplňuje svou studii pečlivě sebranou bibliografií literatury, týkající se Z. Dolegy-Chodakowského, napsané rusky, ukrajinsky a polsky.

Druhá studie, J. D. Levina „М. Л. Михайлов и деятели польского национально-освободительного движения“, pojednává o stycích ruského básníka-revolucionáře a pokrokového publicisty M. L. Michajlova s Poláky. Michajlov, který se s Poláky setkával už od svého dětství, utužil své svazky s nimi před polským povstáním r. 1863 a ve vyhnanství na Sibiři. Podle archivních dokumentů přezkoumaných Levinem stýkal se Michajlov s polskými revolucionáři Zygmuntem Sierakowským, Bronislavem Zaleským a Edwardem Żeligowským, který proslul ve své době jako básník A. Sowa. Autor stati ukazuje, jak Michajlov ve svých dílech zobrazoval Poláky, kteří mu imponovali svou odvahou k boji za svobodu, jak na Sibiři napsal několik básní o polském povstání s vřelou účastí k porobeným Polákům, přeložil proslulou Mickiewiczovu báseň „Do matki Polki“ a pořídil první ruský překlad „Nabožské komedie“ Z. Krasínského. Levin prozkoumal řadu polských pramenů o stycích Michajlova s Poláky, především vzpomínková díla některých polských vypovězenců, kteří s ruským básníkem pracovali v dolech jako vyhnanci. Dochází k závěru, že Michajlov v těchto vzpomínkách ztrácí své individuální rysy a stává se zevšeobecněným typem „dobrého Rusa“, přichylného k Polákům. Zajímavá studie přináší leccos nového pro osvětlení polsko-ruských vztahů v 19. století.

Autor třetí studie „Образы русских революционеров в польской повстанческой поэзии“ D. B. Kacnelson sleduje tradice polské povstalecké poezie od povstání v letech 1830–1831 přes revoluční léta 1848–1849 k tzv. lednovému povstání r. 1863. V poezii obou polských povstání proti carské říši zajímá autora poměr Poláků k Rusům, který není vždy nepřátelský. Polským povstalcům, kteří neviděli cara a jeho utlačovatelský režim, byli blízcí revolučně pokrokoví Rusové. Autor ukazuje, jak již v polské poezii z let blízkých listopadovému povstání jsou hrdiny Rusové, srdeční a obětaví přátelé Poláků bojujících za svobodu. Nalézáme je u pokrokových básníků Mickiewicze a Slowackého i u konzervativního V. Pola, jehož básně „Obóz moskiewski pod Kownem“ s postavou ušlechtilého donského kozáka, přítele Poláků, ze sbírky Pieseň Janusza v ruském překladě Leonida Glavackého autor poprvé publikuje ve své stati.

Kacnelson věnuje také pozornost básním z období po listopadovém povstání. Nejvíce ho zajímají básně Mieczysława Romanovského, účastníka povstání lednového, „Sztandary polskie w Kremlu“ a „Sądat z Cudnowa“. Básník v nich vyjádřil výrazně ideu osvobození polského i ruského národa od carské tyranie společným bojem. Tuto ideu nalézá autor také v poemátech polského pozdního romantika Kornela Ujejského.

V archivních rukopisech i ve starých sbírkách písní našel Levin několik povstaleckých písní, které vyjadřují bratrství Poláků a Rusů v boji proti carské tyranii. Je to populární píseň „Boże, coś Rosję“, která se zachovala v mnohých variantách. Pravdivost jejího obsahu dokazuje konfrontace s ruskou vojenskou písní „Братцы! Дружно песню грянем“, vyslovující tytéž pocity sympatií a bratrství k Polákům jako píseň polská k Rusům. Dalším výrazem těchto nálad a citů byly povstalecká „Pieseň Rykowa“ neboli „Marsz Langiewicza“ a básně

méně známých a dnes již zapomenutých básníků S. Rysa, J. Zakrzewského, S. Machczyńského a jiných. Nejzajímavější je poema neznámého autora „Rosjanie“, ve které jsou krásně zpodobeny lidské vztahy ubohých vesničanů ze zapadlé sibiřské vesnice k polským vyhnančům a jejich osiřelým dětem.

Kacnelson objevil řadu dnes už neznámých a zapomenutých básní, dosvědčujících jeho tvrzení, že Poláci spojovali své naděje na nezávislost s politickým a sociálním osvobozením velkého ruského národa. Ač nevyčerpal veškeré bohatství polské poezie po této stránce (vynechal např. básně W. Syrokomly), přináší jeho studie mnoho zajímavých nových faktů, rysuje sytější dobu, ve které tato poezie vznikala, vyniká bystrými úsudky a pronikavým pohledem při rozboru jednotlivých básní.

Z oddílu *Материалы и сообщения* vztahuje se k polské tematice stať J. S. Brynského „Возникновение и начало деятельности Общества Исков“. Pisatel uveřejňuje materiály k dějinám polské divadelní a literární kritiky v letech 1815—1819, které objevil v rukopisné sbírce autografů, uložených ve Státní veřejné knihovně M. J. Saltykova-Ščedrina v Leninogradě. Čtyři listy zápisů o prvních jedenácti schůzích varšavského Towarzystwa Iksów, objevené Brynským a obsahující jména členů, údaje o jejich práci a stanovyspolečnosti, značně přispějí k řešení nejasných problémů, týkajících se dosud záhadného Towarzystwa Iksów.

V téměř oddílu nalézáme krátké pojednání a bohatou bibliografii o díle polského prozaika a dramatika Józefa Korzeniowského v Rusku. Autor zprávy V. N. Baskakov sleduje spisovatelovu literární činnost za jeho dlouhého pobytu v Rusku, píše o zájmu ruských čtenářů o dílo Korzeniowského a o osudech jednotlivých překladů předložených cenzuře. Uveřejnění cenzorských posudků, sesbíraných autorem ve státních archívech, je velmi záslužné pro charakteristiku doby a poměrů. Cenná je rovněž bibliografie rukopisných i tištěných překladů děl Korzeniowského i seznam kritické literatury o něm.

Závěrem je nutno říci, že většina stať recenzovaného sborníku je psána na základě bohatého, většinou rukopisného materiálu, uloženého v leningradských knihovnách a archívech nebo čerpá z literatury v zahraničních knihovnách těžce dostupných. Některé stati jsou rovněž doplněny soupisem bibliografie dané problematiky a rovněž jinak jsou materiálově bohatě dokumentované, takže jich může být využito jako cenných pramenů k dalšímu bádání.

Mečislav Krhoun—Danuše Kšicová

Esfir Šubová, **Zaostřeno na detail.** (Přeložila Marcela Pitermannová. Praha, Orbis, 1964. Edice Knihovna filmového diváka, 244 stran.)

S pětiletým zdržením dostávají čeští čtenáři překlad knihy *Krupným planom* od slavné ruské režisérky dokumentárních filmů Esfir Iljiničny Šubové. Privítají ho jak filmoví pracovníci, tak divadelníci; ale ani historikové literatury a umění nevyjdou naprázdno: autorčiny vzpomínkové záběry jsou totiž velmi mnohostranné a zahrnují vlastně všechny oblasti umění v jejich vztazích.

Šubová dobře splňuje základní požadavky, které klademe na memoárové knihy — aby totiž autor za prvé psal o jevech významných, a za druhé, aby se uměl dívat i dovedl reprodukovat všechno podstatné, čeho měl příležitost být svědkem.

Kniha se dělí na šest rozsáhlých kapitol, z nichž některé sledují život i práci Šubové a jiné jsou buď věnovány monografickým pohledům na významné umělce nebo popisují autorčinu práci i setkání s různými lidmi při natáčení dokumentárních filmů.

Znamenitě dovedla spojit Šubová svůj životopis a líčení vzrušených let 1918—1921 v Moskvě (v první kapitole). Dovídáme se zde nejenom řadu zpráv o jejím životě, o situaci na Moskevské vysoké dívčí škole, kterou navštěvovala, ale v malých portrétech významných i řadových lidí poznáváme vzrušený rytmus doby. Zejména od chvíle, kdy se stala zaměstnankyní divadelního oboru lidového komisariátu osvěty, měla Šubová příležitost poznat mnoho umělců, literátů a veřejných činitelů. A tak před námi defilují, zachyceni jakoby v malých filmových medailónech, představitelé ruské dekadence, symbolismu a nastupujícího futurismu. Jsme účastníky vzrušených okamžiků, kdy Majakovskij čte *Mysterii-buff*. Obzvláště plasticky vystupuje portrét Lunačarského, člověka encyklopedicky vzdělaného, vášnivého znalce a cititele umění, skvělého a zřiravého diskutéra. Ale z autorčiny stránek se vynořují také obrazy básníků Bloka a Chlebnikova, sochaře Koněnkova a řady dalších.

V r. 1922 se Šubová seznámila s Eizenštejnem, který se chtěl stát žákem režiséra Vsevoloda Mejercholda. Prvnímu svému období ve filmu (léta 1922—1930), kdy vedla oddělení pro stříhovou úpravu filmů, kdy se učila u skvělých kameramanů A. Levického a E. Tissé a kdy provedla stříhovou a titulkovou úpravu 200 zahraničních filmů, věnovala pisatelka druhou kapitolu. Dějinám sovětského filmu nesporně přispějí cenné údaje Šubové o tom,